

Nadel, Beniamin

Bosporańska inskrypcja nagrobkowa CIRB 744

Przegląd Historyczny 59/3, 485-490

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Bosporańska inskrypcja nagrobkowa CIRB 744*

I

Jak wiadomo, źródła pisane do dziejów państwa bosporańskiego w IV wieku, a szczególnie do okresu poprzedzającego najazd Hunnów, są nader skąpe¹. Dlatego też wydaje mi się, że warto pokusić się o pełną restytucję fragmentarycznej inskrypcji nagrobkowej postawionej przez Storanę na cześć jej zmarłego syna, bowiem dokładniejsze odczytanie i skomentowanie napisu rzuca ciekawe światło na stosunki etniczne i kulturalne na Bosporze w połowie IV wieku.

Oryginał napisu przepadł. Jednak jeszcze pod koniec ubiegłego wieku znajdował się w Muzeum Historycznym w Moskwie, dokąd został sprowadzony z Kerczu, jak podaje W. Łatyszew, który po raz pierwszy wydał napis w drugim tomie swych „Inscriptiones”². Oto jego świadectwo: *Lapis ex oppido Kertsch Mosquam asportatus exstat in museo historico. Descriptionem et ectypum Oreschnikovius misit m. Septembri a. 1889, imaginem photographica[m] Ostendit Kieseritzkius.*

Warto może dodać, że znany numizmatyk moskiewski A. Oriesznikow był związany z Muzeum Historycznym, a wykonana przez niego kopia gipsowa napisu znajduje się teraz w archiwum Filii Instytutu Archeologii w Leningradzie, natomiast przy sprawdzeniu w Moskwie w latach pięćdziesiątych okazało się, że inskrypcji tam nie ma³. G. von Kieseritzky był dyrektorem Ermitażu petersburskiego i zbierał wtedy materiały do wydawnictwa o greckich nagrobkach miast czarnomorskich⁴.

Na podstawie wydania Łatyszewa została sporządzona edycja napisu w CIRB, 744, która niestety nie jest wolna od pewnych usterek. Już we wstępie zawierającym opis inskrypcji można zauważyć brak informacji o obecnym miejscu przechowania napisu. Jest tylko podane, że „płyta została przywieziona z Kerczu do Moskwy, do Muzeum Historycznego”. Wydawcy CIRB na podstawie informacji Łatyszewa z zastrzeżeniem przyjmują kerczańskie pochodzenie naszego napisu („widocznie został znaleziony w Kerczu, ale dokładnych wiadomości o czasie i miejscu znalezienia nie posiadamy”), chociaż Łatyszew pisze nie o znalezieniu, lecz tylko o przywiezieniu inskrypcji z Kerczu (Pantikapaion). A więc napis mógł pochodzić nie tylko z samego Pantikapaion lub jego okolic, lecz równie dobrze z pobliskich małych ośrodków miejskich, jak np. Myrmekion, Tyritake itp.

* *Korpus bosporskich nadpisiej*, Leningrad 1965. Dalej posługujemy się skrótowym oznaczeniem CIRB od tytułu łacińskiego tego wydawnictwa (*Corpus inscriptionum regni Bosporani*).

¹ Dla początku IV wieku por. też B. Nadel, *Iz političeskoj istorii Bosporskogo gosudarstwa w Krymu w naczale IV wieka n.e.*, „Acta Antiqua” t. IX, Budapest 1961, s. 231.

² B. Latyshev, *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini*, II: *Inscriptiones regni Bosporani*, Petropoli 1890, nr 182² (*addenda*), 303—304.

³ E. Sołomonik, *Sarmatskije znaki Siewiernogo Priczernomoria*, Kiew 1959, nr 37, s. 83.

⁴ Por. G. von Kieseritzky, C. Watzinger, *Griechische Grabreliefs aus Südrussland*, Berlin 1909.

Tekst inskrypcji został częściowo ustalony i odczytany przez Łatyszewa. Wyjątek stanowią lakuny w wierszach 7 i 12. Wydawcy CIRB zaznaczają, że „7—8. Imienia syna (w 12 wierszu imienia rytownika) Łatyszewowi nie udało się zrekonstruować”. Sądzę jednak, że rekonstrukcja tych wierszy jest możliwa. Lakuny we wspomnianych wierszach liczą zaledwie po trzy litery szerokości i, jak widać z kontekstu dotyczą przeważnie imion własnych.

Zacznijmy od wiersza siódmego. W wierszu tym za literami OY Łatyszew umieścił M w swojej transkrypcji. Na przerysie widać wprawdzie tylko λ czyli połówkę litery M, której boczna kreska jest pochylona, zaś środkowa wychodzi daleko poza górną granicę tworząc coś w rodzaju lambdy. Wydawcy CIRB podkreślają, że nie może to być połowa litery M, gdyż w wierszu 10, jak zauważyła T. Knipowicz, zachowana część litery M ma inną postać — z prostą kreską boczną (na przerysie 1). Wydaje mi się jednak, że litera M w napisie mogła mieć dwa warianty, analogicznie np. jak sigma, która ma kilkakrotnie postać lunarną (C) obok graniastej (Σ) na początku wiersza 9. Nic więc, moim zdaniem, nie stoi na przeszkodzie, aby zachować lekcję M zaproponowaną przez Łatyszewa. Jeżeli chodzi o wygląd paleograficzny zrekonstruowanej litery M, to należy zaznaczyć, że taki szeroki występuje w napisach bosporańskich, jak np. nr 675 z roku 134, nr 1248 i 1286 z III wieku oraz nr 1112 z roku 336⁵.

Chociaż w transkrypcji Łatyszewa zostawiono w wierszu 7 miejsce jeszcze dla trzech liter oprócz M, jest to chyba wynik przykładowej raczej restytucji tekstu, niż dokładnej jego emendacji. Pomiary literowe na podstawie przerysu wskazują bowiem, że litera M napisana tu w całości (M) pozostawia miejsce jeszcze tylko dla dwóch liter.

Przyjmując zgodnie z Łatyszewem, że w wierszu 7 zachowały się ślady litery M, nie uważam jednak, aby to był początek jakiegoś zagadkowego imienia M..λαζικ..., jak sądził ten wybitny epigrafik czarnomorski⁶. Jestem przekonany, że mamy tu przed sobą zaimkę dzierżawczy (μου) uzgodniony z poprzednimi wyrazami του φιλατου υιοῦ i użyty w funkcji zaimka zwrotnego zgodnie ze sporadyczną praktyką bosporańską: por. w aktach *manumissiones*: Χρήστη...ἀφείημι...θρεπτόν μου zamiast ἐμαυτῆς (CIRB, 70) lub Γλυκαρία...ἀνατίθει...συνεπινευσαντων τῶ[ν] κληρονόμου μου zamiast ἐαυτῆς (CIRB, 1021)⁷. W wierszu 8 natomiast mogą się w lakunie zmieścić trzy litery tylko, co wykazuje porównanie z ilością liter w wierszach 1—5, i dlatego też proponuję Λα ζικ[ιου] zamiast Λαζικ[ου], jak w tekście CIRB. Zresztą wydawcy CIRB też dopuszczają taką możliwość tylko nie w komentarzu do napisu, a w wykazie imion, gdzie czytamy: "Αδὰ...Λλαζικιος bez akcentu⁸. W imieniu Λαζικ[ιος] widzę imię osobowe utworzone nie z nazwy toponomastycznej Λαζικῆ — kraj plemienia Λαζοί lokalizowany w Kolchodzie, a bezpośrednio z nazwy szczepowej (por. dalej).

W onomastyce bosporańskiej mamy szereg przykładów imion osobowych należących do tzw. ethnika lub topika, jak np. Θάτης (CIRB, 1073), Κόναφος (CIRB, 443, 615), Σίρανος (CIRB, 1250), Ταμύρα (CIRB, 318)⁹. Niektóre z nich

⁵ Por. też A. Bołtunowa, T. Knipowicz, *Oczerk greckiego lapidarnego pisma na Bosporie*, „Numizmatika i epigrafika” t. III, Moskwa 1962, s. 4 (rys. 1), 10—11 (tabl. IV), 26 (rys. 13) oraz 30 (rys. 17).

⁶ Również do wykazu imion w swym wydaniu Łatyszew włączył to zagadkowe M..λαζικ... (*Inscriptiones*, II, s. 328).

⁷ Por. też CIRB, s. 827 § 6,2 (zarys gramatyczny pióra A. Dowatura).

⁸ CIRB, s. 847, s. v.

⁹ B. Nadel, *Onomatologia antycznego Priczernomoria*, „Więstnik Driewniej Istorii”, 1956, nr 3, s. 75—76.

są powiązane z Kaukazem i Kolchidą, jak np. Κόδωρας (CIRB, 1134) lub Χῶλος (CIRB, 1179), podobnie zresztą, jak zrekonstruowane powyżej imię Λαζικ[ιος]¹⁰. Jeżeli zaś chodzi o typ słowotwórczy, zrekonstruowane imię przypomina np. takie imiona, jak Ποντικίου (CIRB, 710) w porównaniu z Ποντικός (CIRB, 1053, 1263) i Πόντος lub Γαδικίος (CIRB, 1135, 1140, 1144, 1145, 1151, 1154, 1165, 1187, 1196) w porównaniu z Γάδας (CIRB, 372) lub Γάδζις (CIRB, 1124)¹¹.

Zrekonstruowane imię Λαζικ[ιος] jest pokrewne imieniu Λαζενος, które jest poświadczane w napisie pantikapejskim z lat siedemdziesiątych III wieku¹². Imię to zachowało się w napisaniu Λάζενος przez ε, ale należy przyjąć, że chodzi tu o ortografię Λαζ(η)υός czyli, że mamy przed sobą mylną grafieę ε zamiast η. Takie wypadki są znane w epigrafice bosporańskiej już od I wieku n.e. Ciekawym przykładem jest napis CIRB, 332, gdzie w wyrazach μηυά oraz Ἀρετη początkowo wykuto na kamieniu η, później zaś skorygowano η na ε. Dla IV wieku mamy poświadczane napisanie Σέβερο(ς) zamiast Severus (CIRB, 743)¹³. Zjawisko itacyzmu w fonetyce greckiej również sugeruje, że imię Λαζ(η)υός w III i IV wieku miało brzemienie Łaziós i stąd możliwość transkrypcji fonemu ι przez ει (por. np. Ἀντωνετος = Antoninus w CIRB, 52, 1282)¹⁴ czy też przez ε, jak w napisie CIRB, 36 z lat siedemdziesiątych III wieku.

Imię Λάζενος = Λαζ(η)υός należy rozumieć jako pochodne od nazwy szczepowej Λαζοί (pierwiastek Λαζ-) modelowane według typu imion greckich na -μνος, jak np. Ἀμιδιηυός od nazwy miasta Ἀμιδος (CIRB, 249, 250?, 530) lub Κυζικηνός (nazwa monety)¹⁵, i w każdym razie odrębne od imion trackich z pierwiastkiem Λα-, Λη- (np. Λαζερις, Ληζελιμς) wbrew interpretacji Deczewa¹⁶.

Zbyt mały wymiar lakuny w wierszu 8 nie pozwala również na próbę restytucji fragmentarycznego imienia Λαζικ... jako Λαζικ[ηυός] przez analogię do imion na -ηυος analizowanych wyżej, a więc pozostaje tylko możliwość odczytania naszego imienia jako Λαζικ[ιος].

W wierszu 12 podobnie jak w ósmym jest miejsce tylko dla trzech liter, nie zaś dla czterech, jak mniemał Łatyszew. Przy porównaniu wierszy 11 i 12 według przerysu Łatyszewa widać wyraźnie, że między literami Ν a Σ w wierszu 12 pozostaje przestrzeń dla takiej samej ilości, co między literami Δ a Κ w wierszu 11, zmniejszonej jednak o jedną literę, albowiem Δ w w. 11 znajduje się odpowiednio nad Α w w. 12, czyli tylko dla trzech liter. Fragmentaryczne imię rytownika w wierszu 12 Χαυ...ς może być dokładnie zrestituowane jako Χαν[άκη]ς na podstawie bosporańskiej inskrypcji CIRB, 943 i 1073. Na taką możliwość wskazałem jeszcze w 1956 r. w moim omówieniu książki Zgusty o imionach czarnomorskich¹⁷. Ze zdziwieniem

¹⁰ B. Nadel, *Onomastyka terenów przyczarnomorskich i Północnego Kaukazu w źródłach starożytnych*, „Przegląd Orientalistyczny” 1966, nr 2, s. 145.

¹¹ Por. jeszcze Φαρνακίωσ (CIRB, s. 904) w porównaniu z Φαρνακης i innymi irańskimi imionami na -ακ- z tych okolic.

¹² Por. też L. Zgusta, *Die Personennamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste*, Praha 1955, § 762.

¹³ CIRB, s. 800 § 2, 12—13 (zarys gramatyczny).

¹⁴ B. Nadel, *Les inscriptions des régions septentrionales du bassin de la Mer Noire et le latin vulgaire*, „Kwartalnik Neofilologiczny” t. VII, 1960, nr 3, s. 219. CIRB, s. 803—804 § 8 (zarys gramatyczny).

¹⁵ B. Latyshev, *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini*, I², Petropoli 1916, nr 24.

¹⁶ D. Deczew, *Charakteristika na trakijskija jeziki*, Sofia 1952, s. 17—77 (tekst równoległe w językach bułgarskim i niemieckim); tenże, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien 1957, s. 273—274.

¹⁷ B. Nadel, *Onomatologia*, s. 70, § 250: Χανάκης. Toże imię IosPE, II 1822; mylnie powołując się tu na rękopis 2 wydania II tomu IosPE Łatyszewa, nad którym pracowałem pod koniec lat czterdziestych (por. „Wiestnik Driewniej Istorii” 1950, nr 9, s. 250). Jak wynika z informacji wydawców CIRB, Łatyszew nie odtworzył imion we fragmentarycznych wierszach 7 i 12 naszego napisu.

przeto przeczytałem w pracy W. D. Bławackiego o Pantikapaion z r. 1964, że rekonstrukcja imienia Χαν[άκη]ς należy do niego. Niemniej zostawiam rozstrzygnięcie tej kontrowersji na osąd czytelnika i przechodzę do analizy onomasiologicznej i historyczno-kulturowej naszej inskrypcji¹⁸.

3

Zwraca uwagę fakt, że wszystkie imiona w naszej inskrypcji są miejscowe.

Zacznijmy od imienia fundatorki napisu, która się nazywa Στοράνη. Bliskie imię męskie Στύρανος jest poświadczony w napisach CIRB, 708, 1282 i 1283. Imiona te są etymologizowane jako irańskie od scytyjskiego *stura* — „wielki” (por. awestyjskie *staora* — „<duże> bydło”, średnio-perskie *stōr* — „koń”, osetyńskie — *ystyr* „wielki”)¹⁹.

Mąż Storany nosi imię Ἀδας Πάππων. Zarówno imię własne Ἀδας (por. CIRB, 373, 650, 688), które jest wariantem fonetycznym imienia Ἀτας (forma Ἀτας występuje w złożeniach typu Ἀτακούας, Ἀταμάζας, Ἀταμας, Ἀτασας (czy Ἀτατας²⁰ z geminacją ekspresywną spółgłoski środkowej, jak też imię ojca Πάππος (por. też formy Πάπας, Πάπης, Παπίας)²¹ należy do grupy szeroko rozpowszechnionych miejscowych *nomina hypocoristica*²², dla których niekoniecznie musimy przyjąć powiązania etymologiczne wyłącznie z językami irańskimi. W wypadku natomiast imienia Ἀσας zarówno udźwięcznienie interwokaliczne *t* (Adas < Atas), jak też analogiczna forma osetyńska (*aeda* „ojczulek” lub „dzia-dzius”), świadczą raczej o irańsko-sarmackiej przynależności tego imienia²³.

Z kolei imię syna Storany Λαζίχ[ιτος], które ma charakter imienia tzw. topograficzno-geograficznego (por. wyżej) i być może wskazuje na pewne zainteresowania osobiste lub rodzinne sąsiednim Kaukazem.

Wreszcie imię rytownika, który wykuł napis Χαν[άκη]ς. Imię to jest poświadczony dwa razy w napisach IV wieku p.n.e., ale bliskie [chyba imiona żeńskie Χανίχα (CIRB, 442) i Χανοῦδα (CIRB, 772) pochodzą z okresu rzymskiego z Pantikapaion. Pod względem słowotwórstwa imię Σανίχα jest utworzone od pierwiastka *han* — podobnie, jak greckie imię Ποντικός (CIRB, 1053, 1263, 1298) od Ποντος, zaś Χανοῦδα przypomina imiona żeńskie utworzone od imiesłowu, jak np. imię niewolnicy z Pantikapaion (CIRB, 74) Θάλλονσα = *participium praesentis activi* od θάλλω — „rodzić”, „kwitnąć”. Proponowane przez iranistów etymologie łączą imię Χανάκης z awestyjskimi pierwiastkami *hana* — „stary”²⁴ lub *hvan* — „wołać”, „zapraszać” (por. też osetyńskie *xonym* „zapraszać” oraz *xonaeg* „zapraszający” < *hvanaka*²⁵). Na pierwszy rzut oka wydaje się, że wytłumaczenie etymologizujące imię Χανάκης od irańskiego-scytyjskiego *hana* — jest prawdopodobniejsze ze względów ogólnosemantycznych (por. imiona Παλαίφατος, Priscus, Alter), niż powiązanie z czasownikiem *hvan*. Należy jednak wziąć pod uwagę, że imię żeńskie Χανοῦσα może być interpretowane etymologicznie jako sarmacko-grecka kontaminacja onomasiologiczna, w której irańskie *hvan* albo ma formę imiesłowu greckiego (należy wtedy przypuszczać, że czasownik *hvan* wszedł jako

¹⁸ W. D. Bławackij, *Pantikapej. Oczerk istorii stolicy Bospora*, Moskwa 1964, s. 221.

¹⁹ M. Vasmer, *Die Iranier in Südrussland*, Leipzig 1923, s. 53; L. Zgusta, op. cit., § 224; W. Abajew, *Osetinskij jazyk i folklor t. I*, Moskwa-Leningrad 1949, s. 183.

²⁰ CIRB, s. 856 (wykaz imion s.v.).

²¹ Tamże, s. 891 (wykaz imion s.v.).

²² L. Zgusta, op. cit., § 592.

²³ M. Vasmer, op. cit., s. 30; W. Abajew, *Istoriko-etimologičeskij slovar osetinskogo jazyka t. I*, Moskwa-Leningrad 1958, s. 103 s. v.

²⁴ M. Vasmer, op. cit., s. 56; L. Zgusta, op. cit., § 250.

²⁵ W. Abajew, *Osetinskij jazyk*, s. 168.

pożyczką irańską do języka Greków bosporańskich), albo też jest połączone z greckim elementem słowotwórczym — υσσα ale bez waloru *participium*²⁶.

W wierszach 3—4 określone jest stanowisko społeczne męża Storany przez wymienienie jego tytułu *πρίνκιψ*, który występuje jeszcze w trzech napisach bosporańskich (CIRB, 35, 666 i 811). Jest to tytuł wojskowy, jak niezbicie wynika z inskrypcji CIRB, 666: Δίζα, υἱὲ Βεῖθυο[ς], κεντυρίων ὁ κα[ι] πρίνκιψ σπειράδ Θρακῶν w której może chodzi o *cohors V Thracum*²⁷. W wojsku rzymskim w każdej kohorcie naczelnikiem *manipulus* był centurion, który nosił nazwę w zależności od nazwy liniowej jednostki z podziałem na *hastati, principes, triarii*. Stąd dla drugiej linii było w kohorcie dwóch centurionów z tytułem *principes, prior* i *posterior*. Z napisu wynika, że jednym z takich centurionów był Ἀδας Παππων lub jego ojciec. Możliwe też, że w państwie bosporańskim, gdzie wojsko miejscowe w dobie cesarstwa było zorganizowane na modłę rzymską tytuł *πρίνκιψ* otrzymał znaczenie dowódcy kohorty i był odpowiednikiem greckiego wyrazu *σπειραρχης* (CIRB, 263).

A więc z tekstu naszego napisu wynika, że mąż Storany lub też jego ojciec był dowódcą wojskowym i posiadał tytuł *πρίνκιψ*. Szczegół ten zarazem potwierdza fakt zachowania w państwie bosporańskim w omawianej dobie organizacji wojskowej typu rzymskiego, co potwierdza prawdopodobnie fakt tradycyjnej „przyjaźni” czy sojuszu z cesarstwem rzymskim, jak w ubiegłych stuleciach istnienia królestwa Bosporu.

Należy zwrócić uwagę na poprawny język grecki napisu. W odróżnieniu od wielu innych, a niekiedy znacznie wcześniejszych napisów bosporańskich (por. np. CIRB, 734) inskrypcja nasza jest wolna od usterek językowych, jeżeli pominąć takie odchylenie, jak użycie *imperfectum* *ἐπολεῖ* zamiast oczekiwanego *aoristus* (por. też nr 734)²⁸. Dlatego też przesadny jest sąd Bławackiego o ogólnym upadku kultury i znajomości pisma w tym czasie na Bosporze w oparciu tylko o fakt podania imienia rytownika zabytku (*Χαν[άκη]ς ἐπολεῖ*)²⁹.

Data napisu daje się ustalić z dokładnością do jednego dziesięciolecia, albowiem w dacie brak chyba pierwszej litery cyfrowej, zaś zachowane *μχ'* mają wartość roku 640 czyli po odliczeniu 297 lat, które dzielą początek ery bosporańskiej (bityńskiej) od naszej, otrzymujemy rok 343 n.e. Biorąc pod uwagę, że pierwsza litera w dacie mogła mieć wartość od 1 do 9, wypada, że inskrypcja pochodzi z lat 343/4—352/3³⁰. Możliwe też, że w napisie była tylko data *μχ'* zaś puste miejsce przed literą M zapełniała kreska pozioma jak w wierszu 6 pomiędzy dwoma Y (*Tatoy — YI*).

Sumując nasze rozważania na marginesie analizowanego napisu nagrobkowego, możemy stwierdzić, że w połowie IV wieku w państwie bosporańskim w pewnych sferach związanych z armią dość silne jeszcze były tradycje antycznego układu i antycznej ideologii, o czym świadczy między innymi brak emblematów chrześcijańskich na naszym napisie³¹; istniała chyba organizacja wojskowa na wzór rzymski,

²⁶ O innych grecko-irańskich kontaminacjach w onomastyce czarnomorskiej por. B. Nadel, *Onomastologia*, s. 77.

²⁷ B. Nadel, *Reges amici Północnego Nadrzecznomorza i ich stosunki prawno-polityczne z Rzymem w ostatnim wieku republiki i w pierwszych dwóch stuleciach cesarstwa*, „Eos” t. LI, 1961, s. 131.

²⁸ CIRB, s. 829, § 8, 4 (zarys gramatyczny).

²⁹ W. D. Bławatskij, op. cit., s. 216 i 231.

³⁰ W CIRB błędnie podano, że zabytek pochodzi z okresu „między 649 a 640 rokiem ery bosporańskiej”, powinno raczej być w odwrotnej kolejności „między 640 a 649 rokiem ery bosporańskiej”.

³¹ Warto może odnotować, że obok elementów antycznych i niechrześcijańskich istnieją wtedy w państwie bosporańskim takie elementy wśród elity chrześcijańskiej, którym dziedzictwo antyczne nie jest obce, jak to można wnioskować z analizy inskrypcji Tryfona, chociaż nie mogą się one pochwalić taką znajomością greki, jak twórcy naszego napisu. Por. B. Nadel, *Un témoignage épigraphique sur Karbanos*, „Listy Filologicke” t. XC 1967, nr 1, s. 9—11.

a w życiu codziennym utrzymała się dobra znajomość greki, mimo że imiona osobowe w inskrypcji świadczą o daleko idącej epichoryzacji. Obraz ten pozostaje w pełnej zgodzie z informacją Ammiana Marcellina (XXII, 7, 10), że w roku 362 do cesarza Juliana udało się poselstwo bosporańskie prosząc o opiekę ze strony imperium. Dopiero najazd Hunnów w kilkanaście lat później zadał śmiertelny cios antycznemu układowi życia i antycznej kulturze w państwie bosporańskim³². Pogrom ten zadecydował o przekształceniu ongiś kwitnących kolonii greckich w zapadłe miejsciny na peryferiach Bizancjum, które dźwignęły się z upadku nie wcześniej niż w okresie Justyniana.

W załączeniu przytaczam pełny tekst inskrypcji Storany wraz z naszymi uzupełnieniami:

Στοράνη γυ|νή ἸἸα Παπ|που πρίνκι|πος τήν στή|⁵ λην τοῦ φιλ|τάτου υἱ|οῦ [μου]
 Λα|ζικ[λου] ἀνέ|στ[ησεν]|¹⁰ ἐν τ[ῶ.]μ[χ'], Δ[εῖλου] κε'.|Χαν[άκη]ς ἐποί|ει.

³² Por. np. W. Gajdukiewicz, *Bosporskoje carstwo*, Moskwa-Leningrad 1949, s. 478—484. I. Kruglikowa, *Bospor w późniantycznym czasie*, Moskwa 1966, s. 23—24.